

І. В. Заюков, к. е. н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА

Проаналізовано основні показники, що визначають особливості розвитку трудових ресурсів в галузі будівництва України та здійснено оцінку ефективності їх використання.

Вступ

Важливою складовою частиною продуктивних сил України є трудові ресурси, природною основою яких виступає народонаселення. Нині населення країни стрімко скорочується. Так, протягом останніх сімнадцяти років (1991—2007 рр.) населення України зменшилось на 10,7 % або на 5,5 млн осіб [1]. Загальна чисельність економічно активного населення в Україні у віці 15—70 років залишається практично незмінною, однак високий і постійно зростаючий темп старіння робочої сили (в середньому нині кожна шоста економічно активна особа — старша 50 років) створює певні перешкоди для нормалізації відтворювальних процесів, зокрема, в сфері відновлення робочої сили, у тому числі для потреб галузі будівництва.

За прогностичними розрахунками спеціалістів НАН України [2], вже в 2015 році потреба промисловості у кваліфікованій робочій силі в більшості регіонів задовольнятиметься лише на 40 %. Зазначені негативні тенденції можуть торкнутись галузі будівництва. Оскільки, по-перше, нині спостерігається дисбаланс на ринку праці та ринку освітніх послуг; по-друге, значна частина, у тому числі фахівців будівельних спеціальностей мігрують за кордон, тим самим додатково погіршуючи ситуацію з забезпеченістю економіки висококваліфікованими фахівцями; по-третє, сьогоднішня світова фінансова і економічна криза в більшості розвинених країн сильно вплине на розвиток економіки України, особливо на галузь будівництва, а це додатково призведе до скорочення фахівців та робітників будівельних спеціальностей. Таким чином, виникає необхідність дослідження особливостей розвитку трудових ресурсів в економіці України, у тому числі в галузі будівництва та визначення ефективності їх використання, що і є *метою роботи*.

Результати досліджень

До трудових ресурсів відносять [3] населення в працездатному віці: чоловіки — від 16 до 59 років і жінки від 16 до 54 років, а також особи, старші і молодші вказаного віку, які зайняті в суспільному виробництві. Не входять до складу трудових ресурсів такі категорії осіб працездатного віку, як інваліди I та II груп інвалідності і ті, хто в межах вказаного віку мають пільгове право виходу на пенсію і скористалися ним. Трудові ресурси можна розділити на дві частини:

- активну частину, яка зайнята трудовою (економічною) діяльністю в народному господарстві;
- резервну — населення, яке навчається в загальноосвітніх школах, професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

До трудових ресурсів будівельних організацій відносять кадри будівельних, ремонтно-будівельних, монтажних організацій, зайнятих на будівельно-монтажних роботах і в підсобних виробництвах, в обслуговуючих та інших господарствах, кадри проектно-дослідних і науково-дослідних організацій тощо [4]. Проаналізуємо в таблиці 1 [5] основні показники розвитку галузі будівництва та трудових ресурсів (дані станом на 01.01).

— Так, за 2002—2006 роки обсяги капітальних інвестицій зросли на 219,93 %, у тому числі капітальних інвестицій в будівництво на 243,27 %, а обсяги реалізованої будівельної продукції (ОРБП) в 2006 році порівняно з 2000 роком зросли на 449,13 %, а темпи росту ОРБП перевищували темпи росту ВВП країни в 1,9 рази, що свідчить про те, що будівництво досить суттєво впливає на зрос-

тання економіки України. Крім того, частка ОРБП у ВВП поступово зростала з 7,7 % у 2000 році до 13,37 % у 2006 році (зростання склало за відповідний період 5,67 відсоткових пункти (в. п.).

— Кількість будівельних підприємств за відповідний період зросла на 65,2 % та їх кількість в 2006 році становила 35,9 тис одиниць, а рентабельність операційної діяльності цих підприємств мала позитивну динаміку, яка в 2006 році становила 3,1 %. Крім того, частка збиткових будівельних підприємств зменшилась з 40 % у 2000 році до 32 % в 2006 році.

Таблиця 1

Динаміка основних показників розвитку галузі будівництва та трудових ресурсів України

Показники	Роки							Відносне відхилення 01.01.2007 – 01.01.2001 р., %
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
ВВП (у фактичних цінах), млн грн	170070	204190	225810	267344	345113	441452	537667	216,14
у тому числі у розрахунку на одну особу, грн	3436	4195	4685	5591	7273	9372	11492	234,45
Індекс споживчих цін, %	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	-11,28
Капітальні інвестиції, млн грн	—	—	46563	59899	89314	111174	148972	—
у тому числі на капітальне будівництво, млн грн	—	—	20834	28509	41885	50552	71518	—
Обсяг реалізованої будівельної продукції (ОРБП) (у фактичних цінах), млн грн	13095,8	16049,5	19853,3	29174,1	46425,7	51482	71913,8	449,13
Частка ОРБП у ВВП, %	7,70	7,86	8,79	10,91	13,45	11,66	13,37	73,63
Кількість будівельних підприємств (БП)	21716	23124	24456	26856	29917	32521	35875	65,20
Рентабельність операційної діяльності БП, %	1,3	3,5	1,2	2,2	2,1	2,2	3,1	138,46
Частка збиткових БП, %	40	37	38	36	34	34	32	-20
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у будівництві, грн	230,17	300,55	356,46	443,85	582,16	751,19	958,01	316,21
Кількість зайнятого населення, тис. осіб, у тому числі:	20175	19971,5	20091,2	20163,3	20295,7	20680	20730,4	2,75
— промисловості;	4598,3	4390,3	4220,4	4123,2	4077,1	4072,4	4036,9	-12,20
— будівництві	903,6	865,4	838,9	833,5	907,5	941,5	987,1	9,24
Частка зайнятих у будівництві в загальній структурі зайнятих, %	4,47	4,33	4,17	4,13	4,47	4,55	4,76	6,48
Середньорічна кількість найманих працівників (СКНП) у будівництві, тис.	697	653	630,5	633,6	655,7	657,9	667,9	-4,17
Частка СКНП в будівництві в загальній структурі зайнятих, %	3,45	3,26	3,13	3,14	3,23	3,18	3,22	-6,66

— Кількість зайнятого населення (трудова ресурсів) в цілому по економіці України (за відповідний період) залишалась фактично на одному рівні і в 2006 році становила 20,73 млн осіб, у тому числі в галузі будівництва — 0,987 млн осіб (або 4,76 % від загальної чисельності зайнятих в економіці). Частка зайнятих працівників в будівництві в загальній структурі зайнятості з 2003 року почала зростати з 4,13 % до 4,76 % в 2006 році.

— Середньорічна кількість найманих працівників в галузі будівництва в 2006 році порівняно з 2000 роком зменшилась на 4,17 %, а питома вага найманих працівників в галузі будівництва в загальній структурі зайнятих в економіці України за відповідний період зменшилась на 0,23 в. п.

Розглянемо інші показники, які свідчать про особливості використання трудових ресурсів в галузі будівництва України. Так, попит на робочу силу показано на рис. 1 [5] (станом на 01.01).

З рис. 1 видно, що в цілому станом на 01.01.2007 року, порівняно з минулим роком, попит на робочу силу знизився на 8,62 %, у тому числі в промисловості на 15,2 %, в будівництві на 2,3 %. Якщо розглядати розподіл найманих працівників за освітою, то в цілому по економіці мають неповну та базову вищу освіту — 24,7 % працівників, у тому числі в промисловості — 23,9 %, в будівництві — 18,8 %, а вищу освіту мають відповідно 27,3; 17,6 та 15,9 % до облікової кількості штатних працівників (ОКШП). Отже, питома вага працівників у будівництві, які мають вищу освіту на 11,4 в. п. менша ніж в цілому по економіці, і на 1,7 % менша порівняно з промисловістю.

Станом на 01.01.2007 року кількість працюючих пенсіонерів в цілому по економіці України становила 1,8 млн осіб або 16 % до ОКШП, у тому числі в будівництві 76 тис. осіб або 15,9 %. Отже, виникає необхідність в омолодженні кадрів в галузі будівництва України. Так, питома вага молоді, яка працює в економіці України (на 01.01.2007 року) у ОКШП становила 31 %, у тому числі в промисловості — 31,7 %, в будівництві — 28,8 %. Саме молодь є більш мобільними трудовими ресурсами, яка здатна швидко опановувати інноваційні технології та впроваджувати їх на виробництві.

Ситуація з інноваційною, раціоналізаторською діяльністю в Україні, у тому числі в галузі будівництва залишає бажати кращого. Так, питома вага поданих заявок на видачу охоронних документів до Державного департаменту інтелектуальної власності України (станом на 01.01.2007 року) в галузі будівництва набагато менша, порівняно з іншими галузями економічної діяльності, наприклад, порівнюючи з промисловістю: на винаходи 0,18 % (в галузі будівництва) та 14,22 % в промисловості; на корисні моделі відповідно 0,11 та 11,6 %; на промислові зразки 0,52 та 57,3 %. Питома вага використання об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій відповідно: винаходів 0,44 та 28,5 %; корисних моделей 0,13 та 22,74 %; промислових зразків 0 та 85,8 %; раціоналізаторських пропозицій 0,08 та 41,25 %. Отже, в цілому можна зазначити, що ситуація в сфері інтелектуальної власності набагато критичніша в галузі будівництва порівняно з промисловістю.

Саме тому вагомим чинником підвищення інтелектуального рівня працівників має бути освітній фактор. Але, розглядаючи ситуацію з професійним навчанням, можна виявити, що в галузі будівництва в цьому напрямку є проблеми (рис. 2) [5] (станом на 01.01.2007 року). Отже, розглядаючи питому вагу осіб, які пройшли професійне навчання у ОКШП, можна сказати, що вона перевищує значення в цілому по економіці на 1,2 в. п., але в два рази менше порівняно з промисловістю; питома вага кадрів, які підвищили свою кваліфікацію в галузі будівництва в 2 рази менше порівняно з загальним показником по економіці України та в 2,8 рази менше порівняно з аналогічним значенням в промисловості.

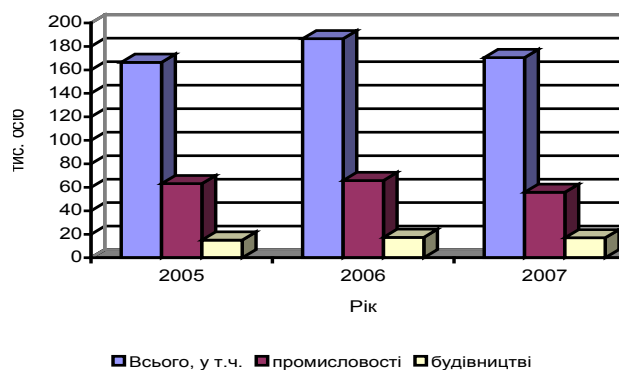

Рис. 1. Попит на робочу силу за видами економічної діяльності

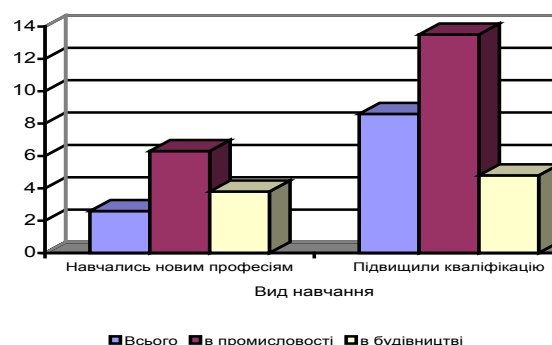

Рис. 2. Питома вага осіб, які пройшли професійне навчання

Що стосується рівня прийому та вибуття працівників у відсотках до ОКШП, то він в галузі будівництва в 2006 році становив 45,1 %, що в два рази перевищує значення відповідного показника по економіці, а рівень вибуття працівників в галузі будівництва також є досить високим (за аналогічний період — 45,9 %), що в 1,5 рази вище відповідного рівня по економіці України, що свідчить про високу плинність кадрів в галузі будівництва (практично кожен другий протягом року звільняється).

Розглянемо показник, який характеризує ефективність використання трудових ресурсів в галузі будівництва — продуктивність праці. Вихідні дані та розрахункові значення наведені в таблиці 2 [5].

Таблиця 2

Ефективність використання трудових ресурсів в будівництві

Показники	Роки							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Обсяг реалізованої будівельної продукції (у приведених цінах до 2007 року), млн грн	36007,4	39200,4	49078,2	61602,5	77732,0	70851,0	79464,7	107174,9
Середньорічна кількість найманих працівників в галузі будівництва, млн осіб	0,697	0,653	0,631	0,634	0,656	0,658	0,668	0,679
Річна продуктивність праці одного найманого працівника, грн	51660,5	60031,2	77778,5	97164,8	118493,9	107676,3	118959,2	157842,3
Темп росту продуктивності праці (у % до попереднього року)	—	116,20	129,56	124,92	121,95	90,87	110,47	132,68

Отже, аналіз річної продуктивності праці одного найманого працівника в галузі будівництва свідчить, що вона становила в 2007 році 157,84 тис грн, що в три рази перевищує значення 2000 року. Темпи росту продуктивності праці мали нестійку тенденцію: з 2002 року вони почали зменшуватись з 129,56 % до 90,87 % у 2005 році, а з 2006 року вона почала зростати (внаслідок збільшення обсягів іпотечного житлового кредитування, покращення ситуації в кредитній політиці, посилення української грошової одиниці відносно до долара США тощо).

Але нині в галузі будівництва України, намітились негативні тенденції. Так, згідно даних [6] за десять місяців 2008 року обсяги будівництва зменшились більше ніж на 10 % порівняно з аналогічним періодом минулого року. Причому скорочення торкнулося всіх основних видів будівництва. Така тенденція одночасно зафіксована на підприємствах 22 регіонів, а максимальне скорочення спостерігається у Вінницькій області — більш як на 30 %, Луганській, Івано-Франківській та інших областях.

Основною причиною падіння обсягів будівництва є зростаюча економічна та фінансова криза в Україні 2007—2008 років. В основі цих криз лежать такі негативні тенденції: зростання інфляції (прогноз на 2008 рік — 20 %); падіння курсу національної валюти відносно долара США (в 2007 році та в середині 2008 року відповідний курс становив 5,05, а станом на 30.11.2008 року — біля 7 грн.), встановлення жорстких умов кредитування та підвищення відсоткової ставки; обмеження видачі іпотечних кредитів, що і стало причиною колапсу будівельної галузі, а це, в свою чергу, призведе до зменшення кількості робочих місць в галузі будівництва і зниження темпів зростання заробітної плати (що вже де-факто починає відбуватись).

Висновки

По-перше, в цілому обсяги будівництва та кількість будівельних підприємств (протягом 2000—2007 рр.) щорічно зростали, підвищувалась їх операційна рентабельність діяльності; збільшувалась кількість зайнятих в цій сфері. Важливо окремо відмітити зростання рівня продуктивності праці найманого працівника в галузі будівництва. По-друге, погіршилась ситуація щодо рівня

прийому та вибуття працівників в галузі будівництва (майже кожна друга людина звільнялась протягом року); відстає рівень використання інтелектуального потенціалу в галузі порівняно з іншими галузями, що стосується, насамперед, рівня освіти, проходження професійного навчання, впровадження інноваційних технологій і раціоналізаторських пропозицій тощо; відчувається процес старіння робочої сили в галузі. Крім того, фінансово-економічна криза призведе до зупинки окремих будівельних підприємств, що викличе безробіття серед робітників будівельних професій.

Отже, можна сказати, що розвиток будівництва останніх років ґрунтувався в значній мірі на кількісних, а не на якісних факторах. Таким чином, в основі розвитку трудових ресурсів, у тому числі в галузі будівництва України має бути покладений такий якісний фактор, як освіта, що вимагає покращення її якості, а саме — впровадження інноваційних методів навчання, а також реалізацію концепції «безперервного професійного навчання впродовж всього трудового життя».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Населення. Державний комітет статистики України. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Гайдук В. Сучасні проблеми гармонійної взаємодії держави та роботодавців у забезпеченні професійними кадрами промислового сектору економіки України / В. Гайдук // Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України. — К. : Рада по розміщенню продуктивних сил НАН України. — 2008. — С. 103—107.
3. Васильченко В. Управління трудовим потенціалом : навч. посібник / В. Васильченко, А. Гриненко, О. Грішнова, Л. Керб. — К. : КНЕУ, 2005. — 403 с.
4. Рогожин П. Економіка будівельних організацій / П. Рогожин, А. Гойко. — К. : Скарби, 2001. — 448 с.
5. Статистичний щорічник України : за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Консультант, 2007. — 551 с.
6. Власов В. Прелюдія: будівельники різко знижують виробничу активність / В. Власов // Дзеркало тижня. — 2008. — № 39. — С. 10.

Рекомендована кафедрою менеджменту будівництва, охорони праці та безпеки життєдіяльності

Надійшла до редакції 9.12.08
Рекомендована до друку 24.12.08

Заюков Іван Вікторович — доцент кафедри менеджменту будівництва, охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Вінницький національний технічний університет